

Οι Δημογραφικές Μεταβλητές των Γονιών ως Παράγοντες που Επηρεάζουν την Εμφάνιση Φιλοπεριβαλλοντικών Συμπεριφορών

Ιωάννης Βασιλούδης

Δάσκαλος, MSc Βιώσιμης Ανάπτυξης, 8^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαρουσίου
ivassiloudis@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο ρόλος της οικογένειας είναι ιδιαίτερα καθοριστικός κατά την ανάπτυξη των παιδιών. Οι γονείς μπορούν να βοηθήσουν με τέτοιο τρόπο τα παιδιά τους ώστε αυτά να εδραιώσουν φιλοπεριβαλλοντικές στάσεις. Η συγκεκριμένη έρευνα εξετάζει το κατά πόσο η αγωγική δράση της οικογένειας, στα πλαίσια της διαμόρφωσης φιλοπεριβαλλοντικών στάσεων για τα παιδιά, εξαρτάται από τις διαφορές στις δημογραφικές μεταβλητές μεταξύ των γονέων που προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν την υπόθεση ότι η επίδρασή των δημογραφικών μεταβλητών είναι σε γενικές γραμμές χαμηλή.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Περιβαλλοντικές συμπεριφορές, περιβαλλοντικές στάσεις, δημογραφικοί παράγοντες, οικογένεια

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ρόλος της οικογένειας στην ανάπτυξη φιλοπεριβαλλοντικών στάσεων αποτελεί πλέον ένα πεδίο στο οποίο εστιάζει η έρευνα στο χώρο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, αφού οι γονείς είτε ως πρότυπα συμπεριφοράς σε επίπεδο καθημερινής πρακτικής, είτε μέσα από σκόπιμες και συστηματικές παιδαγωγικές παρεμβάσεις, αποτελούν το σημαντικότερο παράγοντα στην γενικότερα ολοκληρωμένη ανάπτυξη του παιδιού. Με τις επιλογές τους μπορούν είτε άμεσα είτε έμμεσα (Δασκολιά, 2005) να αποτελέσουν παράδειγμα για τα παιδιά τους ως προς την ανάληψη υπεύθυνων συμπεριφορών προς το περιβάλλον και τα αποτελέσματα αυτής της αγωγικής δράσης να είναι περισσότερο αποτελεσματικά στην προώθηση των σκοπών της περιβαλλοντικής αγωγής από ότι η τυπική εκπαίδευση που συντελείται στο σχολείο (Hampel et al., 1996· Loughland et al., 2003).

Προκειμένου να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο συμβάλλουν οι γονείς στη διαμόρφωση φιλοπεριβαλλοντικών στάσεων στα παιδιά τους, είναι απαραίτητο να γίνει μία σύντομη αναφορά στους παράγοντες εκείνους που επηρεάζουν την εκδήλωση φιλικών και υπεύθυνων συμπεριφορών προς το περιβάλλον. Πολλές θεωρητικές μελέτες και εμπειρικές έρευνες έχουν εξετάσει το πώς διαμορφώνονται φιλοπεριβαλλοντικές συμπεριφορές. Οι Dietz *et al.* (1998), μετά από εξέταση σχετικής βιβλιογραφίας αναφέρουν πως οι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται η εμφάνιση φιλοπεριβαλλοντικών συμπεριφορών μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες: στις κοινωνικοδημογραφικές μεταβλητές και στις κοινωνικοψυχολογικές μεταβλητές. Στην πρώτη κατηγορία, οι συμπεριφορές εξαρτώνται από δημογραφικούς (π.χ. φύλο, επίπεδο μόρφωσης, ηλικία κ.ά.) και εξωγενείς

παράγοντες, όπως για παράδειγμα το θεσμικό πλαίσιο που υπάρχει, το οικονομικό, πολιτιστικό και μορφωτικό επίπεδο (Kollmuss & Agyeman 2002). Στη δεύτερη κατηγορία, οι συμπεριφορές εξαρτώνται από και ψυχολογικούς-προσωπικούς (ενδογενείς) παράγοντες, όπως οι στάσεις και οι αξίες, το κίνητρο συμπεριφοράς, η περιβαλλοντική συνειδητοποίηση, η συναισθηματική εμπλοκή, ο έλεγχος συμπεριφοράς και οι προτεραιότητες που θέτει το κάθε άτομο (Boldero, 1995· Kollmuss & Agyeman 2002). Οι ψυχολογικοί παράγοντες αναφέρονται σε μεταβλητές που έχουν σχέση με προσωπικά και αντιληπτικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα των ατόμων που εκδηλώνουν φιλοπεριβαλλοντικές συμπεριφορές όπως για παράδειγμα οι στάσεις, οι αξίες, τα συναισθήματα, τα εσωτερικά κίνητρα και η πρόθεση για ανάληψη δράσης. Σε γενικές γραμμές, χωρίς να λησμονείται η συνεισφορά των κοινωνικοδημογραφικών μεταβλητών, οι παράγοντες αυτοί αντιμετωπίζονται ως ισχυρότεροι στην εκδήλωση συμπεριφοράς όπως φαίνεται από τα διάφορα μοντέλα συμπεριφοράς που έχουν διατυπωθεί (Schwartz, 1973· Ajzen & Madden, 1986· Ajzen, 1991· Grob, 1995· Stern, 2000· Barr, 2004).

Με βάση τα παραπάνω, καθίσταται ενδιαφέρον να εξεταστεί το κατά πόσο η αγωγική δράση της οικογένειας, στα πλαίσια της διαμόρφωσης φιλοπεριβαλλοντικών στάσεων για τα παιδιά, εξαρτάται από τις διαφορές στις δημογραφικές μεταβλητές μεταξύ των γονέων που προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Αν δηλαδή οι συμπεριφορές των γονέων, οι οποίες έχουν ως τελικούς αποδέκτες τα παιδιά τους, άμεσα ή έμμεσα, είναι δυνατό να διαφέρουν μεταξύ τους, καθώς επίσης και το κατά πόσο οι διαφορές αυτές μπορούν να αποδοθούν στις δημογραφικές διαφορές (ηλικία, κοινωνική προέλευση, μορφωτικό επίπεδο) των γονέων.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε ως καταλληλότερη ερευνητική τεχνική ερωτηματολόγιο, το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί και σε προηγούμενες έρευνες (Abeliotis et al., 2010· Βασιλούδης κ.ά, 2009). Με τη χρήση του ερωτηματολογίου έγινε προσπάθεια να ανιχνευθούν οι στάσεις των γονέων ως προς το περιβάλλον και να καταγραφούν οι συμπεριφορές τους, οι οποίες συμβάλλουν στη δημιουργία περιβαλλοντικών στάσεων για τα παιδιά τους. Σε κάθε οικογένεια εστάλη από ένα ερωτηματολόγιο, το οποίο συμπληρώθηκε προαιρετικά και ανώνυμα από τον ένα γονέα. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 123 οικογένειες από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά αστικά στρώματα, χαμηλό (Α. Λιόσια, 56 οικογένειες) και ανώτερο (Μαρούσι, 67 οικογένειες), οι οποίες είχαν παιδιά που φοιτούσε στην έκτη τάξη του δημοτικού σχολείου. Η επιλογή των συγκεκριμένων περιοχών βασίστηκε σε προηγούμενη έρευνα (Μαλαφάντης & Φελούκα, 2007). Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των οικογενειών του δείγματος φαίνονται στον Πίνακα 3.

Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων έγινε με τη χρήση του στατιστικού προγράμματος SPSS. Αρχικά, έγινε καταγραφή των κατανομών συχνότητας που προέκυψαν από τις απαντήσεις που δόθηκαν, έτσι ώστε να συστηματοποιηθούν τα δεδομένα και να γίνει μια αρχική διερεύνηση των συμπεριφορών του δείγματος. Στη συνέχεια, για τη εξέταση των δεδομένων υπολογίστηκε μία νέα μεταβλητή. Οι απαντήσεις που δόθηκαν στις ερωτήσεις επανακωδικοποιήθηκαν και αθροίστηκαν για να προκύψει η μεταβλητή «Συμπεριφορές», η οποία αποτελεί ουσιαστικά την τελική βαθμολογία των υποκειμένων της έρευνας με βάση τις απαντήσεις που έδωσαν. Συγκεκριμένα, η βαθμολογία κυμάνθηκε από 0 έως 3, ανάλογα με το εάν ο γονέας

εκδήλωνε αρνητική συμπεριφορά, περιστασιακά θετική ή απόλυτα θετική συμπεριφορά. Τα υποκείμενα της έρευνας κατατάχθηκαν σε δύο ομάδες ανάλογα με τον τόπο διαμονής τους. Την ομάδα 1 συγκρότησαν οι γονείς του Αμαρουσίου και την ομάδα 2 οι γονείς των Ά. Λιοσίων. Για να διαπιστωθούν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των μέσων τιμών των δύο ομάδων για τις μεταβλητές «Επίπεδο μόρφωσης» και «Συμπεριφορές» χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος t-test για ανεξάρτητα δείγματα (Independent samples t-test). Για να διερευνηθούν ενδεχόμενες στατιστικά σημαντικές διαφορές στις διαφορές των γονέων των δύο ομάδων, οι οποίες θα μπορούσαν να αποδοθούν στο ηλικιακό τους επίπεδο ή στο επίπεδο μόρφωσης, εφαρμόστηκαν αναλύσεις διακύμανσης (ANOVA). Τέλος, χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό κριτήριο χ^2 προκειμένου να εξεταστεί το αν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δημογραφικών χαρακτηριστικών και των καταγεγραμμένων συμπεριφορών των γονέων. Σε όλες τις περιπτώσεις στατιστικού ελέγχου, ως ελάχιστο επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας, υιοθετήθηκε το 5%.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Χρησιμοποιώντας τους στατιστικούς ελέγχους t-test για ανεξάρτητα δείγματα προκειμένου εξεταστεί εάν οι δύο ομάδες γονέων διαφέρουν σημαντικά ως προς το επίπεδο μόρφωσης, διαπιστώθηκε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά (Πίνακας 1). Οι γονείς που προέρχονται από Μαρούσι είχαν αυξημένο επίπεδο μόρφωσης σε σχέση με τους γονείς από τα Ά. Λιόσια. Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε σημαντική διαφορά στο εκπαιδευτικό επίπεδο του ερωτώμενου ($t=2,29$, $df=121$, $p<0,05$), ανεξάρτητα αν αυτός ήταν άνδρας ή γυναίκα, καθώς επίσης και στο εκπαιδευτικό επίπεδο τόσο των ανδρών ($t=3,16$, $df=121$, $p<0,05$) όσο και των γυναικών ($t=2,09$, $df=121$, $p<0,05$).

Πίνακας 1. Διαφορά μορφωτικού επιπέδου και συμπεριφοράς μεταξύ των γονέων

Μεταβλητές	Levene's test		t-test		
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
Επίπεδο μόρφωσης ερωτώμενου	7,121	0,009	2,29	121	0,024*
Επίπεδο μόρφωσης γυναικών	1,242	0,267	2,09	121	0,041*
Επίπεδο μόρφωσης ανδρών	5,035	0,027	3,16	121	0,003**
Συμπεριφορές	0,481	0,489	1,31	121	0,193

* $p<.05$, ** $p<.01$.

Προκειμένου να γίνει η αρχική διερεύνηση των συμπεριφορών του δείγματος, κατεγράφησαν οι απόψεις των ερωτώμενων, με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν στο ερωτηματολόγιο. Ο συντελεστής αξιοπιστίας (Cronbah's a) βρέθηκε στην παρούσα έρευνα να είναι 0,67. Οι επικρατέστερες απαντήσεις φαίνονται στον Πίνακα 2. Αυτό που προκύπτει από την παρατήρηση των ποσοστών του Πίνακα 2 είναι ότι οι επικρατέστερες συμπεριφορές των γονέων των δύο ομάδων είναι παρόμοιες και παρουσιάζουν μικρές διαφορές μεταξύ τους. Η σημαντικότερη διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες γονέων σημειώνεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση 10 και αποδίδεται ενδεχόμενα στην καλύτερη πληροφόρηση ή στις δημοτικές δράσεις που αναπτύχθηκαν στο δήμο Αμαρουσίου σχετικά με την ανακύκλωση. Επίσης, διαφορά παρατηρείται και στις συμπεριφορές των γονέων στην περίπτωση που το παιδί ξεχάσει το φως κάποιου δωματίου αναμμένο. Οι περισσότεροι γονείς της πρώτης ομάδας θα αναφερθούν στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της συγκεκριμένης πράξης, ενώ οι γονείς της δεύτερης ομάδας θα αναφερθούν τόσο στις συνέπειες όσο και στο οικονομικό κόστος που απορρέει από την πράξη του παιδιού γεγονός που

ενδεχομένως να σχετίζεται με το οικονομικό επίπεδο των συγκεκριμένων οικογενειών. Στον Πίνακα 3 φαίνεται ότι οι γονείς που προέρχονται από ανώτερο κοινωνικοοικονομικό στρώμα, συγκεντρώνουν υψηλότερη μέση βαθμολογία ως προς τις συμπεριφορές που επιδεικνύουν. Η μέση τιμή της μεταβλητής «Συμπεριφορές» για τους γονείς που προέρχονται από το Μαρούσι είναι 23,44 (SD 3,94), ενώ για τους γονείς από τα Α. Λιόσια είναι 22,44 (SD 4,53). Αυτό που προκύπτει από την εξέταση των ποσοστών (Πίνακας 2) είναι ότι η βαθμολογία της πλειονότητας των γονέων και των δύο ομάδων κυμαίνεται σε μέτρια επίπεδα.

Πίνακας 2. Επικρατέστερες απαντήσεις των γονέων

Απαντήσεις	Μαρούσι N=67		Α. Λιόσια N=56	
	f	%	f	%
	1 Η προστασία περιβάλλοντος επιδρά στην ποιότητα ζωής	67	100	56
2 Η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση είναι σημαντική για το χαρακτήρα των παιδιών	67	100	55	98,2
3 Παράδειγμα γονέων ως κύριος παράγοντας διαμόρφωσης φιλοπεριβαλλοντικών στάσεων για το παιδί	51	76,1	40	71,4
4 Το παιδί ρυπαίνει το περιβάλλον με απορρίμματα: Εξήγηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων	48	71,6	43	76,8
5 Επαφή παιδιών με τη φύση	41	61,2	35	62,5
6 Ο γονέας μαζεύει από την παραλία ένα πεταμένο μπουκάλι	29	43,3	26	46,4
7 Το παιδί ξεχνά αναμμένο το φως του δωματίου: Εξήγηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων	28	41,8	20	35,7
Το παιδί ξεχνά αναμμένο το φως: Αναφορά στο οικονομικό κόστος			20	35,7
8 Επιλογή βιβλίων από τα παιδιά	29	43,3	26	46,4
9 Αγορά τετραδίων από τα παιδιά	40	59,7	29	51,8
10 Συμμετοχή του παιδιού στην οικιακή ανακύκλωση	41	61,2		
Καθαρισμός παιδικού δωματίου από το παιδί			42	75,0
11 Παρακολούθηση περιβαλλοντικών τηλεοπτικών προγραμμάτων	46	68,7	35	62,5
12 Επαναχρησιμοποίηση χαρτιών	32	47,8	23	41,1
13 Άδεια συμμετοχής του παιδιού σε πρόγραμμα ΠΕ	66	98,5	55	98,2
14 Άδεια συμμετοχής του παιδιού σε περιβαλλοντικές δράσεις	66	98,5	52	99,2

Από τον Πίνακα 3 προκύπτει ότι οι γονείς με αυξημένο μορφωτικό επίπεδο, ανεξάρτητα από τον τόπο διαμονής τους, συγκεντρώνουν υψηλότερη μέση βαθμολογία στη μεταβλητή «Συμπεριφορές» ($M=23,47$ $SD=4,42$) από τους υπόλοιπους γονείς. Παρόμοια παρατήρηση μπορεί να γίνει και για τους μικρότερους σε ηλικία γονείς. Ανεξάρτητα από τον τόπο διαμονής τους, οι νεαρότεροι γονείς συγκεντρώνουν υψηλότερη μέση βαθμολογία στη μεταβλητή «Συμπεριφορές» ($M=23,61$ $SD=3,84$) από τους μεγαλύτερους σε ηλικία γονείς.

Προκειμένου να διερευνηθεί το αν και κατά πόσο οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «ηλικία» επηρεάζουν σημαντικά τις συμπεριφορές των γονέων σε επίπεδο καθημερινής πρακτικής, εφαρμόστηκαν αναλύσεις διακύμανσης (ANOVA). Με τη βοήθεια των στατιστικών ελέγχων ANOVA με post hoc ελέγχους βρέθηκε ότι οι μεταβλητές «επίπεδο μόρφωσης ερωτώμενου» ($F=0,604$, $p=0,548$), «επίπεδο μόρφωσης ανδρών» ($F=0,586$, $p=0,558$), «επίπεδο μόρφωσης γυναικών» ($F=0,609$,

$p=0,546$) και «ηλικία» ($F=1,969$, $p=0,163$) δεν επηρεάζουν τις συμπεριφορές που επιδεικνύουν οι γονείς σε επίπεδο καθημερινής πρακτικής. Η παρατήρηση αυτή ενισχύεται και από τα αποτελέσματα του στατιστικού κριτηρίου χ^2 , το οποίο και χρησιμοποιήθηκε. Σε καμία περίπτωση δεν παρατηρήθηκε συστηματική συνάφεια ανάμεσα στα δημογραφικά χαρακτηριστικά και στις συνολικές συμπεριφορές των γονέων (μεταβλητή «Συμπεριφορές»). Συγκεκριμένα, οι συμπεριφορές που εκδηλώνουν συνολικά οι γονείς δεν έχουν συστηματική συνάφεια με το φύλο του ερωτώμενου ($\chi^2=13,5$, $p>0,05$), με την ηλικία των γονέων ($\chi^2=22,9$, $p>0,05$), με το μορφωτικό επίπεδο του ερωτώμενου ($\chi^2=49,5$, $p>0,05$), με το μορφωτικό επίπεδο των ανδρών ($\chi^2=31,1$, $p>0,05$) και των γυναικών ($\chi^2=43,6$, $p>0,05$) και με τον τόπο διαμονής ($\chi^2=18,7$, $p>0,05$).

Πίνακας 3. Δημογραφικά χαρακτηριστικά και συμπεριφορές γονέων

Μεταβλητή: Συμπεριφορές						
Τύπος διαμονής	N	M	SD	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Εύρος
Μαρούσι	67	23,44	3,94	14,00	31,00	17,00
Α. Λιόσια	56	22,44	4,53	12,00	30,00	18,00
Σύνολο	123	22,99	4,23	12,00	31,00	19,00
Επίπεδο μόρφωσης ερωτώμενου						
Στοιχειώδεις	16	22,50	5,15	13,00	30,00	17,00
Μέσο	54	22,66	3,75	14,00	31,00	17,00
Ανώτατο-Ανώτατο	53	23,47	4,42	12,00	31,00	19,00
Σύνολο	123	22,99	4,23	12,00	31,00	19,00
Ηλικία						
30-40 ετών	52	23,61	3,84	15,00	31,00	16,00
41-58 ετών	71	22,53	4,46	12,00	30,00	18,00
Σύνολο	123	22,99	4,23	12,00	31,00	19,00

Τέλος, προκειμένου να εξεταστεί το εάν οι διαφορές που προέκυψαν στη μεταβλητή «Συμπεριφορές» ανάμεσα στις δύο ομάδες γονέων κρίνονται στατιστικά σημαντικές, χρησιμοποιήθηκε στατικός έλεγχος t-test για ανεξάρτητα δείγματα. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, από τον στατιστικό έλεγχο t-test δεν διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες ως προς τις συμπεριφορές που τελικά επιδεικνύουν ($t=1,31$, $df=121$, $p>0,05$). Οι δημογραφικές μεταβλητές και οι διαφορές που εντοπίστηκαν ανάμεσα στους γονείς των δύο ομάδων δε φαίνεται να αποτελούν ισχυρούς παράγοντες, οι οποίοι μπορούν να συνεισφέρουν στην εκδήλωση συγκεκριμένων φιλοπεριβαλλοντικών συμπεριφορών. Επομένως, από τα ερευνητικά δεδομένα της παρούσας εργασίας προκύπτει ότι οι φιλοπεριβαλλοντικές συμπεριφορές των γονέων από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά στρώματα δεν φαίνεται να διαφέρουν μεταξύ τους σημαντικά.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εξήγηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς, η οποία μπορεί να προσεγγιστεί από διάφορες σκοπιές και να προσδιοριστεί σε διάφορα επίπεδα, είναι αρκετά δύσκολο εγχείρημα (Ajzen, 1991). Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να εξεταστεί η συνεισφορά των δημογραφικών παραγόντων (φύλο, ηλικία, κοινωνική προέλευση, επίπεδο εκπαίδευσης) στην εκδήλωση φιλοπεριβαλλοντικών συμπεριφορών και να

διαπιστωθεί το εάν υπάρχουν σημαντικές διαφορές στις συμπεριφορές που επιδεικνύουν οι γονείς που προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά στρώματα σε επίπεδο καθημερινής πρακτικής.

Η επίδραση των κοινωνικοδημογραφικών μεταβλητών (το φύλο, η οικογενειακή κατάσταση, το επίπεδο μόρφωσης, η κοινωνική τάξη, η ηλικία, το εισόδημα κ.α.) στη διαμόρφωση φιλοπεριβαλλοντικών συμπεριφορών, έχει εξεταστεί σε παλαιότερες έρευνες (Balderjahn, 1988· Schultz et al., 1995· ~~Klasar~~ Ecevit, 2002· Diamantopoulos et al., 2003). Οι κυριότεροι παράγοντες που εμφανίζονται στις έρευνες να έχουν κάποια επίδραση στην εμφάνιση φιλοπεριβαλλοντικών συμπεριφορών, είναι το επίπεδο εκπαίδευσης και η ηλικία (Hawthorne & Alabaster, 1999· Franson & Gärling, 1999· Oreg & Katz-Gerro, 2006). Άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο καθώς επίσης και άτομα μικρότερης ηλικίας τείνουν να εκδηλώνουν φιλοπεριβαλλοντικές συμπεριφορές. Επίσης, ένας άλλος παράγοντας, ο οποίος έχει επίδραση στην εμφάνιση φιλοπεριβαλλοντικών συμπεριφορών, είναι και το φύλο, αφού οι γυναίκες φαίνεται να αντιδρούν περισσότερο συναισθηματικά απέναντι στα περιβαλλοντικά προβλήματα και να δείχνουν περισσότερο ενδιαφέρον (Stern et al., 1995· Zelezny et al., 2000). Όμως, εκείνο που παρατηρείται από τη μελέτη των σχετικών ερευνών είναι πως η επίδραση τέτοιου είδους μεταβλητών δεν είναι σταθερή. Αν και οι κοινωνικοοικονομικές και δημογραφικές μεταβλητές είναι εύκολο να υπολογιστούν και να εκτιμηθούν, εντούτοις η επίδρασή τους είναι σχετικά χαμηλή.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τα ερευνητικά δεδομένα επιβεβαιώνουν τη βιβλιογραφική έρευνα. Προφανώς, οι δημογραφικές μεταβλητές σχετίζονται με τις επιλογές που κάνουν οι γονείς και μπορούν να επηρεάσουν συγκεκριμένες συμπεριφορές. Όμως τα δημογραφικά χαρακτηριστικά κάποιου ατόμου δεν αποτελούν τους ισχυρότερους παράγοντες, οι οποίοι θα επηρεάσουν τις συμπεριφορές που θα επιδείξει σε σχέση με το περιβάλλον. Αν και οι γονείς που έχουν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, προέρχονται από ανώτερο κοινωνικοοικονομικό στρώμα και είναι νεότεροι σε ηλικία, είναι πιθανόν να εμφανίσουν περισσότερο φιλικές και υπεύθυνες συμπεριφορές προς το περιβάλλον, οι οποίες είναι ικανές να λειτουργήσουν ως παράδειγμα για τα παιδιά τους, εντούτοις οι συγκεκριμένες δημογραφικές μεταβλητές στην παρούσα έρευνα δεν αποτελούν παράγοντες που μπορούν να προβλέψουν επιτυχώς μία ισχυρή και σημαντική διαφοροποίηση στις συμπεριφορές ανάμεσα στους γονείς από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Η διαμόρφωση της περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς είναι μία πολύπλοκη διαδικασία, για την εκδήλωση της οποίας αλληλεπιδρούν τόσο ενδογενείς όσο και εξωγενείς παράγοντες. Σε ατομικό επίπεδο, οι συμπεριφορές είναι αποτέλεσμα εμπλοκής διαφόρων παραγόντων, οι οποίοι αλληλεπιδρούν με διαφορετικό τρόπο για κάθε περίπτωση στην οποία θα βρεθεί το κάθε άτομο. Από τα ερευνητικά δεδομένα προκύπτει ότι η επίδραση των δημογραφικών παραγόντων μπορεί να χαρακτηριστεί χαμηλή, αφού οι διαφορές στις συμπεριφορές των γονέων με διαφορετικό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο δε βρέθηκαν να είναι στατιστικά σημαντικές.

Επίσης, από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ένα ζήτημα σχετικά με την αγωγική δράση της οικογένειας ως προς τη διαμόρφωση φιλοπεριβαλλοντικών στάσεων για τα παιδιά. Οι γονείς στην συντριπτική τους πλειοψηφία εμφορούνται από φιλοπεριβαλλοντικές στάσεις, αφού θεωρούν ότι η προστασία του περιβάλλοντος

επιδρά στην ποιότητα της ζωής και ότι η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση είναι σημαντική για το χαρακτήρα των παιδιών. Όμως, παρατηρείται μία ασυμφωνία ανάμεσα στις στάσεις και στις συμπεριφορές τους, αφού τα ποσοστά των γονέων που εμφανίζονται να υιοθετούν φιλοπεριβαλλοντικές συμπεριφορές είναι σαφώς χαμηλότερα, παρατήρηση που είναι σύμφωνη με τα βιβλιογραφικά δεδομένα (Axelrod & Lehman, 1993· Chan, 1996· Bamberg, 2003). Ως αποτέλεσμα αυτού είναι η οικογένεια, ως φορέας περιβαλλοντικής αγωγής, να μην μπορεί να ανταποκριθεί στο ρόλο της. Οι συμπεριφορές των γονέων δεν είναι στο σύνολό τους φιλοπεριβαλλοντικές, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να λειτουργήσουν ως ένα ισχυρό παράδειγμα για τα παιδιά τους μέσα από το οποίο θα μπορούν να διαμορφώσουν σταθερές φιλοπεριβαλλοντικές στάσεις. Οι θετικές τους συμπεριφορές αποτελούν καλό παράδειγμα για τα παιδιά, όμως από τη στιγμή που οι θετικές συμπεριφορές δεν εκδηλώνονται σε όλο το φάσμα των καθημερινών πρακτικών, δεν μπορούν να λειτουργήσουν ανατροφοδοτικά για το παιδί.

Καταληκτικά, οι φιλοπεριβαλλοντικές συμπεριφορές εξαρτώνται κυρίως από ένα πλέγμα προσωπικών και αντιληπτικών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων των ατόμων, όπως για παράδειγμα οι στάσεις, οι αξίες, τα εσωτερικά κίνητρα κ.α. Αν και ανάμεσα στους γονείς που προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά στρώματα υπάρχουν σημαντικές δημογραφικές διαφορές, εντούτοις αυτές δε φαίνεται να αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την εκδήλωση φιλοπεριβαλλοντικών συμπεριφορών, αφού οι επικρατέστερες συμπεριφορές των γονέων των δύο ομάδων είναι παρόμοιες, παρουσιάζουν μικρές διαφορές μεταξύ τους και, σε γενικές γραμμές, η συνολική βαθμολογία στις συμπεριφορές τους κυμαίνεται σε μέτρια επίπεδα. Με δεδομένο τον πολύ σημαντικό ρόλο της οικογένειας στην περιβαλλοντική αγωγή και ευαισθητοποίηση του παιδιού, είναι απαραίτητο οι γονείς να παρέχουν στο παιδί κατάλληλες βιωματικές εμπειρίες, καθώς επίσης και ένα δυναμικό πλαίσιο αγωγής, μέσα από το οποίο το παιδί θα δομήσει τα δικά του νοητικά σχήματα και θα οδηγηθεί στη σταδιακή οικοδόμηση ενός αξιακού συστήματος και στη διαμόρφωση στάσεων φιλικών προς το περιβάλλον.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abeliotis, K., Goussia-Rizou, M., Sdrali D. & Vassiloudis I. (2010), How parents report their environmental attitudes: a case study from Greece, *Environment, Development and Sustainability*, 12(3), 329-339.
- Ajzen, I. & Madden, T. (1986) Prediction of Goal-Directed Behavior: Attitudes, Intentions, and Perceived Behavioral Control, *Journal of Experimental Social Psychology*, 22, 453-474.
- Ajzen, I. (1991) The Theory of Planned Behavior, *Organizational Behavior and Human Design Processes*, 50, 179-211.
- Axelrod, L. & Lehman, D. (1993) Responding to Environmental Concerns: What Factors Guide Individual Action?, *Journal of Environmental Psychology*, 13, 149-159.
- Balderjahn, I. (1988) Personality Variables and Environmental Attitudes as Predictors of Ecologically Responsible Consumption Patterns, *Journal of Business Research*, 17, 51-56.
- Bamberg, S. (2003) How does environmental concern influence specific environmentally related behaviors? A new answer to an old question, *Journal of Environmental Psychology*, 23, 21-32.
- Barr, S. (2004) Are we all environmentalists now? Rhetoric and reality in environmental action, *Geoforum*, 35, 231-249.

- Βασιλούδης, Ι., Γκούσια-Ρίζου, Μ., Σδράλη, Δ. & Αμπελιώτης, Κ. (2009), Η συμβολή των γονέων στην περιβαλλοντική εκπαίδευση των μαθητών του δημοτικού: ερευνητική προσέγγιση, *Παιδαγωγική επιθεώρηση*, 47, 27-43.
- Boldero, J. (1995) The prediction of household recycling of newspapers: The role of attitudes, intentions, and situational factors, *Journal of Applied Social Psychology*, 25, 440-462.
- Chan, K. (1996) Environmental attitudes and behaviour of secondary school students in Hong Kong", *The Environmentalist*, 16, 297-306.
- Diamantopoulos, A., Schlegelmilch, B., Sinkovics, R. & Bohlen, G. (2003) Can socio-demographics still play a role in profiling green consumers? A review of the evidence and an empirical investigation, *Journal of Business Research*, 56(6), 465-480.
- Dietz, T., Stern, P. & Guagnano, G. (1998) Social structural and social psychological bases of environmental concern, *Environment and Behavior*, 30, 450-471.
- Δασκολιά, Μ. (2005) Για μια δια βίου περιβαλλοντική αγωγή, η περιβαλλοντική αγωγή στο πλαίσιο της οικογένειας-μια πρώτη θεωρητική προσέγγιση, στο *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, ο νέος Πολιτισμός που αναδύεται*, (επιμ. Γεωργόπουλος, Α.Δ.), Αθήνα, Gutenberg, 515-531.
- Fransson, N. & Gärling, T. (1999) Environmental Concern: Conceptual Definitions, Measurement Methods, and Research Findings, *Journal of Environmental Psychology*, 19, 369-382.
- Grob, A. (1995) A structural model of environmental attitudes and behaviour, *Journal of Environmental Psychology*, 15(3), 209-220.
- Hampel, B., Holdsworth R. & Boldero J. (1996) The Impact of Parental Work Experience and Education on Environmental Knowledge, Concern and Behaviour among Adolescents, *Environmental Education Research*, 2(3), 287-300.
- Hawthorne, M. & Alabaster, T. (1999) Citizen 2000: development of a model of environmental citizenship, *Global Environmental Change*, 9, 25-43.
- Kasapoğlu, M. & Ecevit, M. (2002) Attitudes and Behavior toward the Environment: The Case of Lake Burdur in Turkey, *Environment and Behavior*, 34(3), 363-377.
- Kollmuss, A. & Agyeman, J. (2002) Mind the Gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior?, *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260.
- Loughland, T., Reid, A., Walker, K. & Petocz, P. (2003) Factors Influencing Young People's Conceptions of Environment, *Environmental Education Research*, 9(1), 3-20.
- Μαλαφάντης, Κ. & Φελούκα, Β. (2007), Το αναγνωστικό κίνητρο των παιδιών: Διαστάσεις και σχέση με το φύλο, το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο και τη χώρα καταγωγής, *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 43, 121-140.
- Oreg, S. & Katz-Gerro, T. (2006) Predicting Proenvironmental Behavior Cross - Nationally, Values, the Theory of Planned Behavior, and Value-Belief-Norm Theory, *Environment and Behavior*, 38(4), 462-483.
- Schultz, P., Oskamp, S. & Mainieri, T. (1995) Who recycles and when? A review of personal and situational factors, *Journal of Environmental Psychology*, 15, 105-121.
- Schultz, P., Gouveia, V., Cameron, L., Tankha, G., Schmuck, P. & Franek, M. (2005) Values and their Relationship to Environmental Concern and Conservation Behavior, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(4), 457-475.
- Schwartz, S. (1973) Normative Explanations of Helping Behavior: A Critique, Proposal, and Empirical Test, *Journal of Experimental Social Psychology*, 9, 349-364.
- Stern, P., Dietz, T., Kalof, L. & Guagnano, G. (1995) Values, beliefs and pro-environmental action: Attitude formation toward emergent attitude objects, *Journal of Applied Social Psychology*, 25, 1611-1636.
- Stern, P. (2000) Towards a coherent theory of environmentally significant behavior, *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-424.
- Zelezny, L., Chua, P. & Aldrich, C. (2000) Elaborating on Gender Differences in Environmentalism, *Journal of Social Issues*, 56(3), 443-457.